

KONFERENSIYANING YALPI MAJLISI MA'RUZALAR

TA'LIM-TARBIYA TIZIMIDA PEDAGOGIKA FANLARINING O'RNI VA AHAMIYATI
Tuxtasinov I.M., O'zDJTU rektori

Annotatsiya. Mazkur maqolada ta'lism-tarbiya tizimida pedagogika fanlarining o'rni va ahamiyati tahlil etilgan. Mamlakatda ta'lism-tarbiya tizimining sifati va samaradorligini oshirish, bog'cha tarbiyalanuvchilari, o'quvchi va talaba yoshlarda zamonaviy bilim va ko'nikmalarni shakllantirishda pedagogika fanlarining o'rni muhimligi o'rganilgan.

Kalit so'zlar: pedagogika, ta'lism-tarbiya, insonshunoslik fani, falsafiy, psixologik, didaktik, kibernetik, matematik, psixoteropevtik, akmeologik.

So'nggi yillarda mamlakatda ta'lism-tarbiya tizimining sifati va samaradorligini oshirish, bog'cha tarbiyalanuvchilari, o'quvchi va talaba yoshlarda zamonaviy bilim va ko'nikmalarni shakllantirish, ta'lism tizimlari hamda ilm-fan sohasi o'rtasida yaqin hamkorlik va integratsiyani, ta'lismning uzviyiligi va uzlusizligini ta'minlash borasida tizimli ishlar amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, milliy ta'lism-tarbiya tizimining amaldagi holati uni zamon talablari asosida modernizatsiya qilish, yoshlarni yuksak bilim-ma'rifikat egalari, jismoniy va ma'naviy sog'lom insonlar etib tarbiyalash, ta'lism muassasalarining rahbar va pedagog xodimlari nufuzini oshirish, ularning samarali faoliyat yuritishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratish bo'yicha izchil chora-tadbirlarni amalga oshirishni talab etmoqda [1].

O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lism-tarbiya va ilm-fan sohalarini yanada rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari belgilandi [1] (1-rasmga qarang):

mamlakat taraqqiyoti uchun yangi tashabbus va g'oyalilar bilan maydoniga chiqib, ularni amalga oshirishga qodir bo'lgan, intellektual va ma'naviy salohiyati yuksak yangi avlod kadrlarini tayyorlash, ta'lism tashkilotlari bitiruvchilari zamonaviy kasb egalari bo'lishlari uchun ularda zarur ko'nikma va bilimlarni shakllantirish;	dunyo miqyosidagi bugungi keskin raqobatga bardosh bera oladigan milliy ta'lism tizimini yo'lga qo'yish, darslik va o'quv qo'llanmalarini zamon talablari asosida takomillashtirish, ularning yangi avlodini yaratish, o'quv dasturlari va standartlarini optimallashtirish;	ta'lism-tarbiya muassasalarining rahbar xodimlari, pedagog va murabbiylari, professor-o'qituvchilari va ilm-fan sohalar vakillarining jamiyatimizdagи o'rni va maqomini oshirish, ularning mashaqqatli mehnatini munosib qadrlash va faoliyat samaradorligiga qarab moddiy rag'batlantirish;
pedagog xodimlarning kasbiy mahorati va faoliyat samaradorligini mintazam oshirib borish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish, malaka oshirish tizimini "hayot davomida o'qish" tamoyili asosida takomillashtirib borish;	ilmiy-tadqiqot va ta'lism xizmatlarini ko'rsatish bo'yicha xususiy sektorning salmog'ini kengaytirish, hududlarda nodavlat ta'lism tashkilotlarni tashkil etish orqali raqobat muhitini shakllantirish, ta'lism sohasida davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish;	zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llagan xolda ta'limmni boshqarishni avtomatlashtirish va har tomonlama tahlil qilib borish tizimini yaratish, elektron resurslar va masofaviy ta'limmni yanada rivojlantirish, ta'lism oluvchilar o'rtasida IT-sohasidagi kasblarni ommalashtirish;
ilm-fanni iqtisodiyotning asosiy harakatlantiruvchi kuchiga aylantirish, ilmiy tadqiqotlar ko'lamini kengaytirish, iqtidorli yosh olimlarning innovatsion faoliyatini rag'batlantirish, mavjud ilmiy tashkilotlar salohiyatini yanada mustahkamlash va rivojlantirish;	ta'lism tizimiga yuqori samarali xalqaro amaliyotni joriy etish, respublika ta'lism tashkilotlarni nufuzli xalqaro reytinglarga kiritish bo'yicha tizimli ishlarni amalga oshirish	

1-rasm. O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lism-tarbiya va ilm-fan sohalarini yanada rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari

Pedagogika atamasi ikki yunoncha so'z: *pais*, *paidos* - bola, go'dak va *ago* - yetaklayapman so'zlarining birikuvidan hosil bo'lgan va bola yetaklovchi yoki bolaga yo'l ko'rsatuvchi degan ma'noni anglatadi. Rivoyatlarga qaraganda,

Qadimgi Yunonistonda quldorlar ularning bolalarini mакtabga olib boruvchi va maktabdan olib keluvchi maxsus qulni tayinlaganlar. Uni «*paidagog*» deb ataganlar. Keyinchalik bolalarga ta'lim va tarbiya berish bilan shug'ullanuvchi kishilarni pedagoglar deb atash odat tusini olgan. Pedagogika fanining nomi ham ayni shu so'zdan kelib chiqqan [8; 31-b.].

“Pedagogika” so'zi bir necha ma'nolarga ega. Birinchidan, ular pedagogika fanini belgilaydilar. Ikkinchidan, pedagogika – bu san'at, degan fikr ham bor, shuningdek u amaliyotga tenglashatiriladi. Ba'zan pedagogika deganda ta'lim sohasida ishlab chiqilgan faoliyat tizimi, ya'ni materiallar, usullar, tavsiyalarda loyihalashtirish tushuniladi. Bunday noaniqliklar ko'pincha noaniqliknii hosil qiladi.

Bunday qarashlar ta'limga muayyan yondashuvlar, usullar va tashkiliy shakllarga oid tasavvurlarni keltirib chiqardi: hamkorlik pedagogikasi, rivojlanish pedagogikasi, muzey pedagogikasi, xavf pedagogikasi, identifikatsiya pedagogikasi va boshqalar.

Biroq, terminni talqin qilishda bunday noaniqlik aniq tushunishga imkon bermaydi. Buning uchun asosiy tushunchalar, mazmun-mohiyat aniq belgilangan bo'lishi kerak. Pedagogika terminini “pedagogika fani” sifatida ishlatalmiz [7; 3-b.].

Pedagogika fan sifatida ijtimoiy shaxs, belgilangan pedagogik maqsadi hamda pedagogik rahbarligi tavsiflanib, insonni jamiyat hayoti bilan tanishtirish faoliyatini o'rGANADI. Pedagogikaning predmeti – tarbiya, obyekti esa ta'lim jarayonini olingan [7; 5-6-b.].

Pedagogika fanining vazifalari quyidagilarda o'z ifodasini topgan:
ta'lim jarayonining obyektiv qonuniyatlarini aniqlash;
zamonaviy pedagogik tizimlarni asoslash;
ta'limning yangi mazmuni, usullari, shakllari, ta'lim-tarbiya, jarayonini boshqarish tizimlarini ishlab chiqish [7; 10-11-b.].

Pedagogika fani insonda jahon tajribalarida sinalgan tizim bo'lgan bozor munosabatlarini shakllantirish, milliy meros, an'analar, milliy va umuminsoniy qadriyatlarning boy manbalari bo'lgan ma'naviy-ma'rifiy tushunchalar haqida bilim, malaka hosil qilishda boshqa fanlar qatori o'z o'rni va aloqadorligi bor.

Pedagogika birinchi navbatda falsafa bilan mushtarak rivojlanib kelgan. Chunki falsafadan ajralib chiqqan pedagogika insoniy jamiyat va tabiat rivojlanishining umumiy qonunlaridan ilmiy manba sifatida foydalanadi [4].

X.Ibraimov, M.Quronovlar pedagogika – insonshunoslik fani bo'lib, jamiyat va shaxs munosabatlarini tizimlashtiradigan tarbiya va ta'lim muammolarini o'rGANADI. Unda hozirgi zamon fani va metodologiyasining quyidagi umumiyligi masalalari yoritiladi:

fan tarixi va taraqqiyoti;
fan haqidagi asosiy konsepsiylar;
hozirgi zamon fanidagi asosiy dolzarb muammolar.

Pedagogika fanining predmeti sifatida quyidagilar belgilangan:
ta'lim-tarbiyaning zamonaviy qonuniyatları;
ta'lim-tarbiya mazmuni;
ta'lim-tarbiyaning usullari, vositalari;
dunyonining moddiy-ma'naviy rivojida shaxs kamoloti uyg'unligi [5; 27-b.].

Pedagogika fan sifatida shakllanib, takomillashib borib, ta'lim-tarbiyaning maqsad va vazifalari, ularning mazmuni, usullari hamda tashkil etish shakllari haqidagi fanga aylandi.

Pedagogika jamiyatning ta'lim-tarbiyaga bo'lgan ehtiyojini qondirishga yo'naltirilgan insoniy faoliyat sohasi. Bu fan o'qituvchilarga bilim berish va bu bilmilarni hayotda qo'llay olish sirlarini o'rgatadi. Insonga ta'lim-tarbiya u ona qornida ekanligidan boshlab, to qabrga kirkunga qadar berilishi kerak. Demak, ta'lim-tarbiya, birinchidan, jarayon, ikkinchidan, u uzluksiz.

Pedagogika fanining tadqiqot obyekti – uzluksiz ta'lim-tarbiya jarayonidir. *Pedagogika fanining predmeti* bo'lgan ilmiy bilim asosida jamiyatning alohida funksiyasi – tarbiya mazmuni yotadi.

Pedagogika fanining predmeti – o'qitishning ta'lim-tarbiyaning zamonaviy qonuniyatlari, mazmuni, usullari, vositalari bilan yoshlarni, mutaxassislarini qurollantiruvchi fan bo'lganligi uchun uning metodologik asoslari maqsad va vazifalari dunyoning moddiy-ma'naviy rivojida shaxs kamolati uyg'unligi qonuniyatlari va davlatning zamonaviy siyosatidan kelib chiqadi [8; 30-b.]

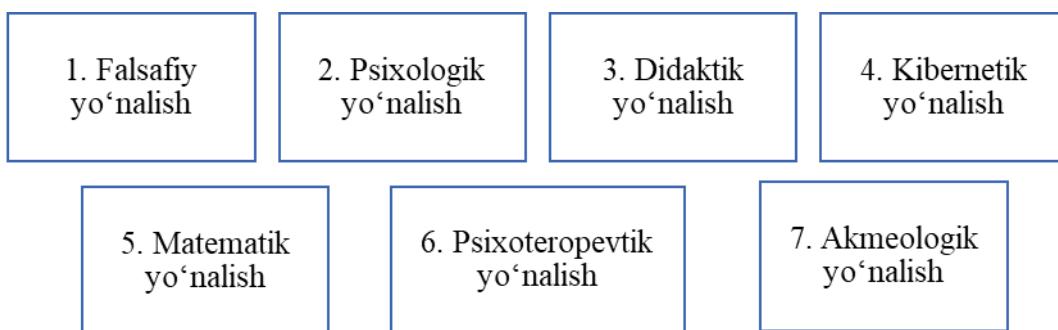
A.Asqarov, Z.Axrorova, E.Ro'zimatov, Sh.Sadikova, U.Sodikovlar hammualliflikda yaratilgan "Umumiy pedagogika" fani bo'yicha O'UMda pedagogika – ta'lim va tarbiya jarayonini yaxlitlikda o'rganadigan fan sohasi sifatida o'rganilgan.

Pedagogika fani shaxsni rivojlantirishning ikki muhim jihat – uni o'qitish va tarbiyalashga asosiy e'tiborni qaratganligi bois didaktika (ta'lim nazariyasi) va tarbiya nazariyasi fanning muhim tarkibiy qismlari hisoblanadi. Pedagogika fanining obyekti – yaxlit pedagogik jarayon. Pedagogika fanining predmeti – ta'lim-tarbiya jarayoni, mazmuni, qonuniyatlari, tamoyillari, shakl, metod va vositalari tashkil etadi. Pedagogika fanining vazifalari quyidagicha belgilangan:

pedagogika fani shaxsni shakllantirishdek ijtimoiy buyurtmani bajarish asosida jamiyat taraqqiyotini ta'minlash;

ijtimoiy munosabatlar mazmuni, davlat va jamiyat rivojlanish strategiyasi, uning hayotida yetakchi o'rinn tutuvchi g'oyalari;

O'zbekiston Respublikasida demokratik, insonparvar hamda huquqiy jamiyatni barpo etish sharoitida mazkur fan yuksak ma'naviy va axloqiy talablarga javob beruvchi yuqori malakali kadrlarni tarbiyalash tizimini ishlab chiqish, ilg'or xorijiy tajribalar asosida ta'lim va tarbiya nazariyasini rivojlantirish [3; 21-22-b.]. Pedagogika fani rivojinining falsafiy, psixologik, didaktik, kibernetik, matematik, psixoteropevtik, akmeologik kabi asosiy taraqqiyot yo'nalishlaridan iborat [8; 31-b.] (2-rasmga qarang):

2-pacm. Pedagogika fani rivojinining asosiy taraqqiyot yo'nalishlari

Zamonaviy sharoitda pedagogikaning asosiy vazifalari inson turmush tarzining barcha yo'nalishlari (ijtimoiy, shaxsiy, siyosiy va boshqalari)da samarali pedagogik tizimlarni yaratishga yo'naltirilgan. Bularga quyidagilarni kiritish mumkin:

ta'lism-tarbiya, ta'limiylarini tarbiyaviy tizimlarni boshqarish sohasiga doir qonuniyatlarini aniqlash va o'rganish;

pedagogik tajribani o'rganish va joriy etish;

ta'lism tizimlarining istiqboldagi rivojlanishini tashxis etish;

ta'lism-tarbiyaning yangi shakl, metod va vositalarini ishlab chiqish;

pedagogik tadqiqot natijalarini ta'lism amaliyotiga tatbiq etish;

xalqaro pedagogik loyihalarda ishtirok etish, axborotlar almashish, pedagogik yo'nalishga doir xalqaro tajribalarni o'rganish;

pedagogik muasssalarning barqaror tizimini ishlab chiqish va ularning samaradorligini oshirish [8; 31-32-b.].

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-noyabrdagi "Ta'lism-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" PQ-4884-son Qarorida 2021/2022 o'quv yilidan boshlab pedagogik tayyorgarlik modullarga quyidagicha e'tibor qaratilgan:

oliy ta'lism tashkilotlarining pedagogik bo'limgan bakalavriat ta'lism yo'nalishlarida tahsil olayotgan talabalari uchun ixtiyoriy ravishda o'zlashtiriladigan pedagogik tayyorgarlik modullarini ishlab chiqish va amaliyotga kiritish;

pedagogik tayyorgarlik modullarining mazmuni va hajmiga qo'yiladigan talablarni Maktabgacha va mакtab ta'limi vazirligi bilan kelishish [2].

Ta'lism jarayonida pedagogika fanlarining ahamiyatini quyidagilarda ko'rish mumkin:

o'qitish metodikalarini ishlab chiqish;

pedagogik jarayonlar tadqiq qilish;

pedagogik nazariyalarni rivojlantirish;

pedagogik amaliyotni qo'llab-quvvatlash [6].

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lism-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-6108-son Farmoni.2020-yil 6-noyabr.

2. Ta'lism-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4884-son Qarori. 2020-yil 6-noyabr.

3. Асқаров А., Ахророва З., Рўзиматов Э., Садикова Ш., Содиков У. "Умумий педагогика" фани бўйича ЎУМ. – Тошкент, 2018. – 374 б. – Б. 21-22.

4. Атоева Н., Салаева М., Ҳасанов С. Умумий педагогика. Ўқув қўлланма. – Тошкент: Фан ва технологиялар, 2013. – 860 б.

5. Ибраимов Х., Куронов М. Умумий педагогика. Дарслик. – Т.: Саҳҳоф, 2023. – 416 б. – Б. 27.

6. Основы системы педагогических наук: понятие, структура и взаимосвязь. Электронный ресурс: [Основы системы педагогических наук: понятие, структура и взаимосвязь \(nauchniestati.ru\)](http://nauchniestati.ru)

7. ПЕДАГОГИКА. Учебник для студентов педагогических учебных заведений // Под редакцией заслуженного деятеля науки РФ, член-корреспондента РАО, доктора педагогических наук, профессора Павла Ивановича Пидкастого. – 334 с.

8. "Педагогиканинг тараққиёт тенденциялари ва инновациялари" модули бўйича ўқув-услубий мажмуа. – Тошкент, 2017. – 295 б.

ФОРМИРОВАНИЕ ФОНЕТИЧЕСКИХ НАВЫКОВ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО

Пханаева С.Н., канд. пед. наук., доцент ФГБОУ ВО «Адыгейский государственный университет», г. Майкоп, Россия

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы постановки русских звуков с учетом интерференции родного языка учащихся. Фонетический уровень языка тесно связан с другими языковыми уровнями, а фонетические единицы детерминируют лексические и синтаксические единицы. Учет этого факта определяет коммуникативный подход к обучению иноязычному произношению, в котором учитываются как формальный, так и функциональный аспект овладения фонетическими навыками.

Ключевые слова: русский язык как иностранный, методика обучения фонетике, фонетический навык, ударение, интонация.

Необходимым условием адекватного понимания речевого сообщения, точности выражения мысли, и выполнение языком любой коммуникативной функции является сформированность фонетических навыков [2]. Известно, что данный процесс происходит легко у маленьких детей в естественной языковой среде. А в условиях неязыковой среды, на уроках иностранного языка следует уделять значительное внимание постановке произносительных навыков. Это является причиной усердной работы над произношением учащихся на начальном этапе.

Сформированность фонетических навыков служит непременным условием адекватного понимания речевого сообщения, точности выражения мысли и выполнения языком любой коммуникативной функции. Произношение — базовая характеристика речи, основа для развития и совершенствования всех остальных навыков иноязычного говорения. Фонетические навыки предполагают корректное произношение, т. е. сформированность навыков артикулирования звуков и звукосочетаний, владение интонацией, а также умение расставить ударение, соответствующее нормам изучаемого языка. Основная сложность в обучении произношению заключается в межъязыковой интерференции. Приступая к изучению иностранного языка, учащиеся обладают устойчивыми навыками аудирования и произнесения звуков родного языка, они владеют также основными интонемами. Интерференция возникает за счет того, что слухопроизносительные навыки родного языка переносятся на иностранный, т.е. звуки иностранного языка уподобляются звукам родного. Преподаватель обязан прогнозировать появление таких ошибок и по возможности предупреждать их. В центре внимания должны находиться при этом те явления, которые составляют специфику артикуляционной базы изучаемого языка.

Не стоит недооценивать роль фонетических навыков в процессе обучения иностранному языку в школе, т.к. данные навыки имеют смыслоразличительное значение. Неправильно произнесенный звук может полностью изменить смысл слова, а это, как правило, создает трудности при говорении или восприятии речи на слух в процессе коммуникации.